

О. О. Шапуров,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, менеджменту та банківської справи,
економіко-гуманітарний факультет, ДВНЗ "Запорізький національний університет"

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЛАТЕНТНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА РОЗВИТОК КЛАСТЕРНИХ ІНТЕГРАЦІНО-АСОЦІАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ

A. Shapurov,

PhD Zaporizhzhya National University

LEGALIZATION OF LATENT ASSOCIATIONS AND DEVELOPMENT OF CLUSTER ASSOCIATIVE PROCESSES

У статті розглянуто латентні об'єднання, кластеризація, асоціативні процеси.

The main purpose of this article is to research the latent association, clustering, associative processes.

Ключові слова: латентні об'єднання, кластеризація, асоціативні процеси.

Key words: the latent association, clustering, associative processes.

ВСТУП

Великі інтегровані структури формують вектор розвитку економіки і є основою підтримання стабільності виробництва та конкуренції в розвинених країнах. Інтеграційні процеси стають усе більш значущими і в вітчизняній економіці.

У країнах із розвинутою ринковою економікою такі структури займають головні позиції в більшості галузей економіки. Так, основою економіки Японії є шість провідних фінансово-промислових груп — "Міцубісі", "Міцуй", "Сутімото", "Санва", "Фуе", "Дай-іте-канге".

Підприємства, які входять до їх складу, забезпечують більш ніж половину загальних продажів у важливих галузях промисловості. Торгові фірми, які входять до складу цих груп, здійснюють більш ніж половину експортно-імпорتنих операцій, а їх частка в імпорті окремих, в основному наукоємних товарів, досягає 90%. Комерційні та трастові банки цих груп контролюють близько 40% загального капіталу банків, страховим компаніям належить 53—57% всього страхового капіталу.

Найбільшими з південнокорейських фінансово-промислових груп є такі всесвітньо відомі фірми, як "Самсунг", "Деу", "Хенуе", "ЕлДжі". З 1975 р. південнокорейський уряд на базі найбільших ФПГ створив 13 універсальних торгових компаній. Ці компанії стали найважливішими експортерами, а їх вплив на економічний розвиток Південної Кореї, на динаміку її зовнішньоекономічних зв'язків значно зріс в середині 80-х років. Вже тоді 11 провідних південнокорейських корпорацій володіли приблизно 40% статутного капіталу п'яти найбільших банків країни. Таку ситуацію спостерігаємо і в економіці інших країн — США, Німеччині, Італії та Франції [5].

Розвиток фінансово-промислових груп, легалізація латентних об'єднань підприємств та розвиток кластерних інтеграційно-асоціативних процесів необхідний крок у розвитку інноваційних форм господарювання в країні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є формування концепції легалізації латентних об'єднань підприємств та розвиток кластерних інтеграційно-асоціативних процесів.

Для систематизації та визначення основних аспектів легалізації латентних об'єднань необхідно:

— визначення існуючих тенденцій іллегальності, формування основних переваг використання інтегрованих структур;

— постановка основних задач для розвитку інтегрованих структур;

— визначити тенденції кластеризації;

— запропонувати концепцію розвитку легальних кластерних інтеграційно-асоціативних процесів в машинобудівному комплексі.

РЕЗУЛЬТАТИ

А сьогодні українська влада взагалі відмовилася від самої ідеї існування фінансово-промислових груп, оскільки остання начебто не виправдала себе (Закон України "Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України "Про промислово-фінансові групи в Україні") [6].

Тому на даний час фінансово-промислові групи діють як неформальні інтегральні об'єднання. Дана ситуація може привести до невиправлених наслідків, а саме:

— гальмування структурних перетворень в економіці;

— зростання тінізації надходжень фінансово-промислових груп;

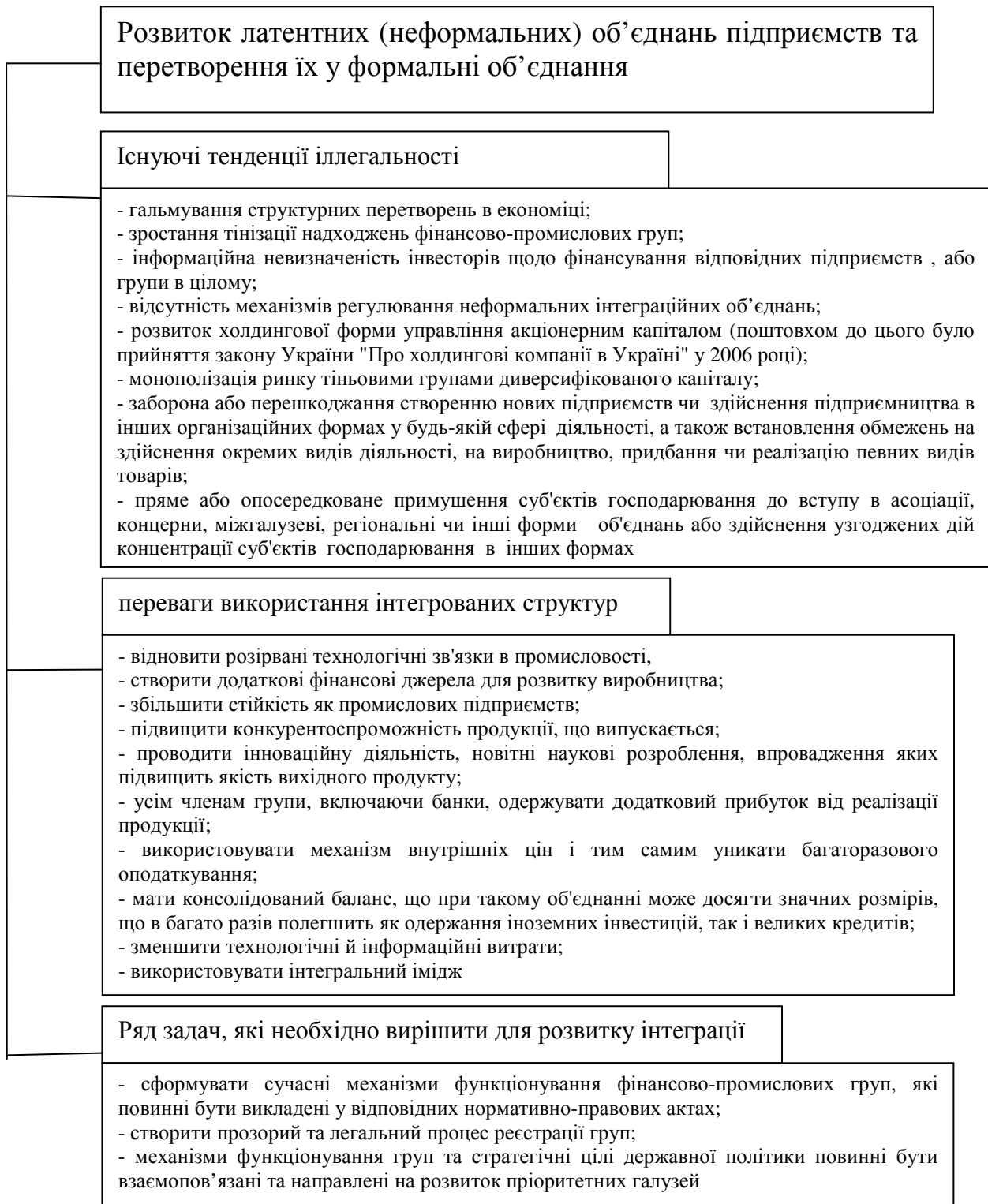
— інформаційна невизначеність інвесторів щодо фінансування відповідних підприємств, або групи в цілому;

— відсутність механізмів регулювання неформальних інтеграційних об'єднань;

— розвиток холдингової форми управління акціонерним капіталом (поштовхом до цього було прийняття закону України "Про холдингові компанії в Україні" у 2006 році);

— монополізація ринку тіньовими групами диверсифікованого капіталу;

— заборона або перешкоджання створенню нових підприємств чи здійснення підприємництва в інших організаційних формах у будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво, придбання чи реалізацію певних видів товарів;

Рис. 1. Розвиток латентних (неформальних) об'єднань підприємств та перетворення їх у формальні об'єднання

— пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні чи інші форми об'єднань або здійснення узгоджених дій концентрації суб'єктів господарювання в інших формах.

Відсутність узгодженості інтересів фактично існуючих фінансово-промислових груп та національних інтересів, неофіційний статус інтеграційних об'єднань призводить до їх непрозорості та не контролюваності, що значно вплине на стан розвитку економіки в цілому.

Для запобігання неформальності, іллегальності, не контролюваності необхідно вирішити ряд задач:

— сформувати сучасні механізми функціонування фінансово-промислових груп, які повинні бути викладені у відповідних нормативно-правових актах;

— створити прозорий та легальний процес реєстрації груп;

— механізми функціонування груп та стратегічні цілі державної політики повинні бути взаємопов'язані та направлені на розвиток пріоритетних галузей [3].

Крім розвитку латентних (неформальних) об'єднань підприємств та перетворення їх у формальні об'єднання необхідно створювати умови до всебічної кластеризації.

Кластеризація економіки в зарубіжних країнах набула значного поширення насамперед як засіб підвищен-

Рис. 2. Розвиток легальних кластерних інтеграційно-асоціативних процесів в машинобудівному комплексі

ня їх конкурентоспроможності, а також як механізм гнучкого реагування на кон'юнктуру світових ринків, зростання стабільності функціонування завдяки інтеграції конкурентних переваг конкретних суб'єктів економічної діяльності.

Так, одним з найбільш відомих транскордонних біофармацевтичних кластерів "Біодолина" було створено у 1996 році у долині річки Верхній Рейн (на кордоні Франції, Швейцарії та Німеччини).

Приблизно 250 тис. чоловік (10% від загальної кількості населення цього транскордонного регіону) є зайняті у біофармацевтичній галузі, яка традиційно формується відомими науковими установами, (чотири університети, численні дослідницькі центри), штаб-квартирами таких світових фармацевтичних гігантів, як Новартис, Рош, Сіба, філіями великих фармацевтичних підприємств (Джонсон і Джонсон, Файзер, Санофі-Авентис).

Крім цього, важливу роль у виникненні "Біодолини" відіграли політичний інтерес суміжних держав і підтримка з боку місцевих та регіональних органів влади.

Серед інших відомих транскордонних кластерів в зарубіжних країнах доцільно відзначити:

— "Долину Медікон", яка розташована на кордоні Данії та Швеції навколо затоки Ересунн. Вона нараховує 26 лікарень, 12 університетів з 4 000 дослідниками та 135 000 студентами. Діяльність цього кластеру сприяла утворенню 30 000 робочих місць більш ніж на 160 підприємствах;

— Кластер біотехнологій, регіон Орезунд (Данія-Швеція), який об'єднує мережу численних фармацевтичних і біотехнологічних фірм, університетські лікарні та університети;

— Німецько-голландський транскордонний кластер (м. Твенте), який охоплює регіональні кластери і мережі в технологічних секторах пластмас, металообробки та біомедичному секторі;

— Німецько-голландська мережа регіональних кластерів постачальників, технічних агентств та інноваційних установ навколо транснаціональних корпорацій Осе і Nedcar (м. Венло);

— "Долину Доммель" (Бельгія та Нідерланди), яка складається з регіональних кластерів фірм високих технологій та інновацій;

— Автомобільний кластер, розташований у прикордонних регіонах Португалії і Іспанії;

— Кластер скла, який розташований на суміжних територіях Австрії, Німеччини та Чехії;

— Текстильний кластер, який функціонує на території прикордонних регіонів Австрії та Чехії;

— Технологічний кластер, який діє на суміжних територіях Австрії та Словенії [2].

Відповідно до концепції національної розвитку формування та розвитку транскордонних кластерів можливими є три підходи з боку держави до реалізації завдання виявлення транскордонних кластерних ініціатив та підтримки формування і розвитку транскордонних кластерів:

1. Закріпити це завдання за місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

2. Піти шляхом централізації, тобто шляхом розробки та впровадження виключно на загальнодержавному рівні відповідних заходів з розвитку транскордонних кластерів, реалізації інших завдань Стратегії Національної безпеки України.

3. Застосувати комплексний (змішаний) підхід, тобто поставлені завдання мають бути виконані шляхом поєднання елементів першого і другого підходу, на основі Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів.

Перший варіант, який не потребує додаткових коштів державного бюджету, базується на використанні активності суб'єктів підприємницької діяльності, розміщених у транскордонних регіонах. Разом з тим він не матиме успіху у найближчій перспективі, оскільки, за умов недостатньо активної підтримки з боку держави, він не передбачає створення сприятливого законодавчого середовища і спирається виключно на ініціативу недержавних місцевих організацій, асоціацій тощо. Його застосування може стати опосередкованою демонстрацією відсутності комплексної стратегії забезпечення національних інтересів України, зокрема у транскордонному співробітництві.

Другий варіант не є бажаним, оскільки він пов'язаний із додатковими навантаженнями на державний бюджет в період подолання наслідків фінансово-економічної кризи, містить у собі загрозу надмірної централізації, йде в розріз із пріоритетами державної політики у сфері розвитку місцевого самоврядування, гальмує процес впровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні, особливо в частині впровадження принципу субсидіарності, та суперечить згаданим вище міжнародним угодам та правовим інструментам Ради Європи з питань місцевого самоврядування, які було підписано Україною.

Третій, комплексний, підхід є оптимальним. З одного боку, він сприятиме більш ефективному впроваджен-

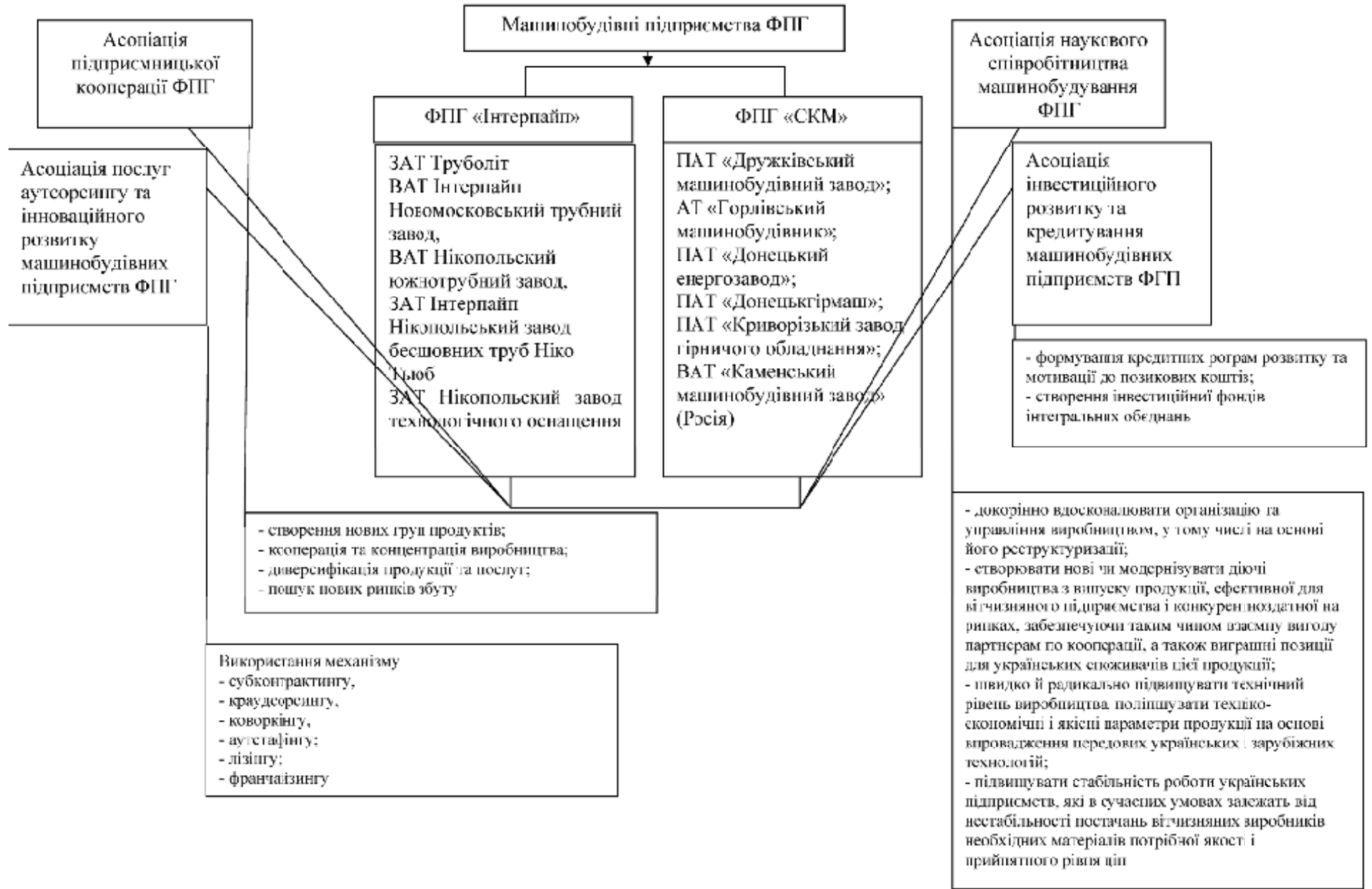

Рис. 3. Асоціативний розвиток машинобудівних підприємств ФПП "Інтерпайп" та "СКМ"

Таблиця 1. Концепція розвитку легальних кластерних інтеграційно-асоціативних процесів в машинобудівному комплексі

Напрявленія	Передумови застосування	Основний об'єкт	Кінцева мета	Механізм реалізації
Державний рівень				
1. Розвиток латентних (неформальних) об'єднань підприємств та перетворення їх у формальні об'єднання	<ul style="list-style-type: none"> - гальмування структурних перетворень в економіці; - зростання тінізації підходжень фінансово – промислових груп; - інформаційна невизначеність інвесторів щодо фінансування відповідних підприємств або групи в цілому; - відсутність механізмів регулювання неформальних інтеграційних об'єднань; - розвиток холдингової форми управління акціонерним капіталом (пошкодком до цього було прийняття закону України "Про холдингові компанії в Україні" у 2006 році); - монополізація ринку пільговими групами диверсифікованого капіталу; - заборона або перешкоджання створенню нових підприємств чи здійснення підприємництва; - пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні чи інші форми об'єднань 	Фінансово – промислові групи країни	Легалізація фінансово-промислових груп	<ul style="list-style-type: none"> - формування сучасних механізмів функціонування фінансово-промислових груп; - створити прозорий та легальний процес реєстрації груп; - механізми функціонування груп та стратегічні цілі державної політики повинні бути взаємопов'язані та направлені на розвиток пріоритетних галузей; - формування нормативно-правового підґрунтя (законодавчих актів) для перетворення неформальних об'єднань у легальні інституційні об'єднання; - відновлення розірваних технологічних зв'язків в машинобудуванні; - добровільне злиття, інтеграція малих та середніх підприємств; - формування господарських механізмів розвитку легалізованих фінансово-промислових груп
2. Розвиток легальних процесів кооперування та інтеграції	<ul style="list-style-type: none"> - збитковість промислових підприємств; - нерозв'язність інтеграційних структур; - слабка кооперація та нерозв'язність інноваційних інститутів 	Розвиток кооперації та нетривіальних послуг (аутсерсінгу, лізингу, франчайзингу)	Формування та розвиток інтегральних об'єднань	<ul style="list-style-type: none"> - проста кооперація; - використання механізму субконтрактингу, краудсерсінгу, коворкінгу, аутстафінгу; - створення об'єднань: концерн, асоціація, конгломерат; - розмежування прав користування та власності (лізинг, франчайзинг, венчур)
3. Оптимізація виробничих потужностей та формування кластерного виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - створення асоціацій на основі міжгалузевого принципу; - відсутність потужних діючих кластерів у машинобудівній галузі 	Машинобудівні підприємства інтегрованих об'єднань (фінансово-промислових груп)	Формування та розвиток кластерних асоціацій машинобудівних підприємств ФІП	<ul style="list-style-type: none"> - створення довірливих взаємовідносин між фінансово-промисловими групами; - формування кластерних асоціацій між машинобудівними підприємствами фінансово-промислових груп
Регіональний рівень				
Організація регіональних відділень кластерних асоціацій машинобудівних підприємств фінансово – промислових груп	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність розвитку посередницьких організацій з надання послуг: субконтрактингу, краудсерсінгу, коворкінгу, аутстафінгу; - відсутність або слабе розв'язність взаємозв'язків та контрактів на співробітництво між науково-дослідними інститутами, ВНЗ та машинобудівними підприємствами 	ВІЗ, науково-дослідні інститути, машинобудівні підприємства	Регіональні відділення кластерних асоціацій машинобудівних підприємств фінансово-промислових груп	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кількості учасників-малих і середніх субконтрактних підприємств і сукупне збільшення кількості зайнятих; - підвищення продуктивності праці і зниження кількості зайнятих на кожному окремому підприємстві; - створення багаторівневих мережевих структур і залучення субконтрактних виробників в довгостроковий партнерські відносини з виробниками кінцевої продукції; - підвищення ролі стандартизації виробництва; - оренда приміщень, закупівля техніки, формування кваліфікованого персоналу формування Інтернет офісів та форумів для розвитку краудсерсінгу, коворкінгу та аутстафінгу; - формування центрів взаємозв'язку науково-дослідних інститутів, НУЗів та машинобудівних підприємств
На рівні машинобудівних підприємств				
Моніторинг діяльності машинобудівного підприємства, пошук інтеграційного об'єднання для приднання, використання процесів кооперації та напрямі аутсерсінгу	<ul style="list-style-type: none"> - збитковість діяльності; - іллегальність процесів виробництва; - проблеми інноваційного розвитку; - проблеми соціального розвитку та розвитку колективу 	Внутрішнє та зовнішнє середовище машинобудівних підприємств	Злиття, приднання до відповідного інтеграційного об'єднання	<ul style="list-style-type: none"> - виявлення організаційно-економічних проблем діяльності підприємства (планово-економічний відділ) - аналіз внутрішнього та зовнішнього оточення, пошук процесів кооперації та інтеграційних об'єднань відповідно до профілю (відділ маркетингу); - розрахунок шансового ефекту від участі в інтеграційному об'єднанні (планово-економічний відділ, бухгалтерів)

ню нової державної регіональної політики. З іншого боку, такий підхід стимулюватиме активність і відповідальність місцевих органів влади стосовно виконання завдань розвитку їх територій, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності регіонів України та їх інтеграцію у загальноєвропейський простір, впровадження інновацій, збільшення продуктивності праці і підвищення індексу людського життя. Разом з тим його реалізація вимагає додаткових фінансових ресурсів з державного та місцевого бюджетів [3].

Нами запропоновано концепцію розвитку легальних кластерних інтеграційно-асоціативних процесів в машинобудівному комплексі.

Прикладом кластерного інтеграційно-асоціативного об'єднання можуть бути машинобудівні підприємства ФГП "Інтерпайп" та "СКМ".

Можливі учасники асоціації від ФГП "Інтерпайп":
ЗАТ Труболіт;
ВАТ Інтерпайп Новомосковський трубний завод;
ВАТ Нікопольський южнотрубний завод;
ЗАТ Інтерпайп Нікопольський завод бесшовних труб Ніко Тьюб;

ЗАТ Нікопольський завод технологічного оснащення
Можливі учасники асоціації від ФГП "СКМ":
ПАТ "Дружківський машинобудівний завод";
АТ "Горлівський машинобудівник";
ПАТ "Донецький енергозавод";
ПАТ "Донецькгірмаш";
ПАТ "Криворізький завод гірничого обладнання";
ВАТ "Каменський машинобудівний завод" (Росія).

Відповідно основні асоціації, які будуть створені на основі кооперації машинобудівних підприємств, наступні:

- асоціація підприємницької кооперації ФПГ;
- асоціація послуг аутсорсингу та інноваційного розвитку машинобудівних підприємств ФПГ;
- асоціація наукового співробітництва машинобудування ФПГ;
- асоціація інвестиційного розвитку та кредитування машинобудівних підприємств ФПГ.

Основними завданнями асоціації підприємницької кооперації ФПГ:

- створення нових груп продуктів;
- кооперація та концентрація виробництва;
- диверсифікація продукції та послуг;
- пошук нових ринків збуту.

Завданнями асоціації послуг аутсорсингу та інноваційного розвитку машинобудівних підприємств ФПГ використання механізму субконтрактування, краудсорсингу, коворкінгу, аутстафінгу; лізингу, франчайзингу.

Асоціація наукового співробітництва машинобудування ФПГ повинна виконувати наступні функції:

- докорінно вдосконалювати організацію та управління виробництвом, у тому числі на основі його реструктуризації;

- створювати нові чи модернізувати діючі виробництва з випуску продукції, ефективною для вітчизняного підприємства і конкурентоздатною на ринках, забезпечуючи таким чином взаємну вигоду партнерам по кооперації, а також вигідні позиції для українських споживачів цієї продукції;

- швидко й радикально підвищувати технічний рівень виробництва, поліпшувати техніко-економічні і якісні параметри продукції на основі впровадження передових українських і зарубіжних технологій;

- підвищувати стабільність роботи українських підприємств, які в сучасних умовах залежать від нестабільності постачань вітчизняних виробників необхідних матеріалів потрібної якості і прийнятної рівня цін.

ВИСНОВКИ

Сформована концепція легалізації латентних об'єднань підприємств та розвиток кластерних інтеграційно-асоціативних процесів.

Концепція дає можливість:

- розвивати латентні (неформальних) об'єднань підприємств та перетворення їх у формальні об'єднання;

- розвивати легальний процес кооперування та інтеграції;

- оптимізувати виробничі потужності та сформувати кластери;

- організувати регіональні відділення кластерних асоціацій машинобудівних підприємств;

- постійного моніторингу діяльності машинобудівних підприємств та поетапне злиття з метою інтеграції та укрупнення машинобудівного комплексу.

Література:

1. Бесараб Є. О. Фінансове забезпечення діяльності фінансово-промислових груп в економічній системі держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / Є. О. Бесараб. — К., 2003. — 20 с.

2. Данилейчук Р. Б. Основні напрями вдосконалення державного регулювання процесів інтеграції у галузі підприємництва / Р. Б. Данилейчук // Державне регулювання економіки. — 2010. — № 1. — С. 220—224.

3. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посібник / Під заг. ред. А. М. Чепурди. — К.: ВД "Професіонал", 2005. — 464 с.

4. Корпорації та їх інтегровані структури: проблеми науки і практики: монографія / [Пономаренко В. С., Горбатов В. М., Кизим Н. А. та ін.]; під ред. В. С. Пономаренка. — Х.: ІД "ИНЖЭК" — 344 с.

5. Куліш Г. Створення промислово-фінансових груп в Україні // Фінанси України. — 2001. — С. 71—74.

6. Лецишин Р. Об'єднання підприємств / Р. Лецишин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://leschishin.org/review/r004.php>>

7. Федуллова Л. І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України / Л. І. Федуллова // Економіка і прогнозування. — 2007. — № 3. — С. 9—31.

8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://baza.comments.ua/> - Сайт база даних підприємств, фінансово-промислових груп.

References:

1. Besarab, E.O. (2003), "Financial provision of financial and industrial groups in the economic system of the state", Ph.D. Thesis, Institute of Economic Forecasting, Kyiv, Ukraine.

2. Danyleychuk, R.B. (2010), Main directions of improving state regulation of integration in the field of entrepreneurship, *Derzhavne rehulivannia ekonomiky*, vol. 1, pp. 220—224.

3. Chepurdi, L.M. (2005), *Ekonomika ta orhanizatsiia diial'nosti ob'iednan' pidpriemstv* [Economics and organization of associations of undertakings], WA "Professional", Kyiv, Ukraine.

4. Ponomarenko, V.S. Gorbатов, A. M. and Kizim, N. A. (2007), *Korporatsii ta ikh intehrovani struktury: problemy nauky i praktyky* [Corporations and their integrated structures: problems of science and practice], ID "INZHEK", Kharkov, Ukraine

5. Kulish, G. (2001), "Creating financial-industrial groups in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 71—74.

6. leschishin.org (2011), "Combinations", available at: <http://leschishin.org/review/r004.php>

7. Fedulova, L. I. (2007), "Integration of corporate structures: opportunities for innovation development of economy of Ukraine", *Ekonomika i prohnouzuvannia*, vol. 3, pp. 9—31.

8. Baza.comments.ua (2013), "Financial — industrial groups", available at: <http://baza.comments.ua/>

Стаття надійшла до редакції 25.10.2013 р.